

บทคัดย่อ

ทรัพยากรชีวภาพ (biological resource) และภูมิปัญญาท้องถิ่น (Traditional Knowledge) มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการดำรงชีวิตของประชากรโลกทั้งในเชิงชีวภาพและในเชิงเศรษฐกิจ มีการประมาณการว่า ประชากรโลกจำนวนไม่น้อยกว่าสองในสามจะไม่สามารถดำรงชีวิตได้โดยปราศจากอาหารที่ได้มาจากการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น

อนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพเป็นความตกลงระหว่างประเทศด้านสิ่งแวดล้อมที่ถือกำเนิดจากความร่วมมือของภาครัฐและเอกชนทั่วโลกมีวัตถุประสงค์ในการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพและการใช้ประโยชน์องค์ประกอบของความหลากหลายทางชีวภาพอย่างยั่งยืน และการแบ่งปันผลประโยชน์ที่ได้จากการใช้ทรัพยากรพันธุกรรมอย่างยุติธรรมและเท่าเทียม อนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพให้การรับรองความสำคัญของความหลากหลายทางชีวภาพในสิ่งมีชีวิตทุกประเภท รวมทั้งได้รับการรับรองความสำคัญของการอนุรักษ์และพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นของประเทศกำลังพัฒนา จึงถือเป็นความตกลงระหว่างประเทศที่มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดและมีความสำคัญอย่างมากกับการให้ความคุ้มครองทรัพยากรชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นในประเทศกำลังพัฒนา

ในขณะที่ความตกลงทริปส์ เกิดขึ้นจากประเทศที่พัฒนาแล้วนำประเด็นเกี่ยวกับสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาที่เกี่ยวกับการค้าเข้าสู่การเจรจาของแกตต์ ต่อมาเมื่อมีการจัดตั้งองค์การการค้าโลก (WTO) ขึ้น ความตกลงทริปส์จึงกลายเป็นส่วนหนึ่งของความตกลงพหุภาคีภายใต้องค์การการค้าโลก ซึ่งมีผลให้สมาชิกขององค์การการค้าโลกจะต้องปฏิบัติตามพันธกรณีด้วย

ความตกลงทริปส์มีวัตถุประสงค์เพื่อต้องการให้เกิดความเจริญก้าวหน้าทางด้านอุตสาหกรรม จึงเน้นให้ความสำคัญแก่การให้สิทธิแก่เอกชนในการครอบครองสิทธิบัตรจากสิ่งประดิษฐ์หรือเทคโนโลยีที่ผู้นั้นคิดค้นขึ้นมาได้ รัฐสมาชิกต้องให้ความคุ้มครองด้านสิทธิบัตรแก่สิ่งประดิษฐ์ไม่ว่าจะเป็นผลิตภัณฑ์หรือกรรมวิธีในเทคโนโลยีทุกด้าน หากสิ่งประดิษฐ์นั้นมีคุณสมบัติครบตามเงื่อนไขที่กำหนดไว้ในมาตรา 27 คือ สิ่งนั้นเป็นสิ่งใหม่ มีขั้นตอนการประดิษฐ์ที่สูงขึ้น และสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในทางอุตสาหกรรมได้ แต่ทั้งนี้ได้กำหนดให้ภาคีสมาชิกบัญญัติถึงเว้นการให้ความคุ้มครองแก่สิ่งประดิษฐ์ที่เข้าเกณฑ์ตามมาตรา 27.3 (a) คือ วิธีการวินิจฉัย อายุกรรม และศัลยกรรมสำหรับการรักษามนุษย์ หรือสัตว์ และมาตรา 27.3 (b) คือ พืชและสัตว์ นอกเหนือจากจุลชีพ และกรรมวิธีทางชีววิทยาที่จำเป็นสำหรับการผลิตพืชหรือสัตว์ นอกเหนือจากกรรมวิธีซึ่งไม่ใช่ทางชีววิทยาและจุลชีววิทยา นั้นหมายความว่าประเทศภาคีสมาชิก

ยังคงต้องจัดให้มีการคุ้มครองแก่จุลชีพ และกรรมวิธีซึ่งไม่ใช่กรรมวิธีทางชีววิทยา และกรรมวิธีทางจุลชีววิทยา นอกจากนี้ภาคีสมาชิกยังต้องให้ความคุ้มครองแก่พันธุ์พืชไม่ว่าจะโดยระบบสิทธิบัตร หรือระบบกฎหมายเฉพาะ (*sui generis system*) หรือโดยทั้งสองระบบร่วมกัน

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้จึงต้องการศึกษาถึงปัญหาที่เกิดขึ้นจากการใช้อนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพและความตกลงทริปส์ในการคุ้มครองทรัพยากรชีวภาพในประเทศกำลังพัฒนา ว่าก่อให้เกิดผลกระทบต่อการคุ้มครองทรัพยากรชีวภาพในประเทศกำลังพัฒนาอย่างไรบ้าง โดยเฉพาะในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับทรัพย์สินทางปัญญา การศึกษาจะใช้วิธีการวิจัยเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการให้ความคุ้มครองทรัพยากรชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยเน้นศึกษาการให้ความคุ้มครองที่แตกต่างกันระหว่างอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพและความตกลงทริปส์ และจะได้กล่าวถึงปัญหาโจรสลัดทางชีวภาพที่เกิดขึ้นกับประเทศกำลังพัฒนาด้วย

จากการศึกษา ผู้เขียนพบว่าระบบทรัพย์สินทางปัญญาของความตกลงทริปส์เป็นระบบที่อยู่ภายใต้แนวคิดคุ้มครองทรัพย์สินของเอกชน (Private Property) กำเนิดขึ้นเพื่อคุ้มครองการประดิษฐ์ประเภทเครื่องมือ เครื่องจักรกล ซึ่งเป็นสิ่งไม่มีชีวิต แต่ทรัพยากรชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นมีลักษณะที่แตกต่าง การนำระบบทรัพย์สินทางปัญญามาใช้ในการคุ้มครองทรัพยากรชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงมีความไม่เหมาะสมหลายประการ และนำไปสู่ปัญหากรณีที่ประเทศที่พัฒนาแล้วนำทรัพยากรชีวภาพไปใช้ประโยชน์ โดยไม่มีการแบ่งปันผลประโยชน์ที่ได้รับให้แก่ประเทศกำลังพัฒนาที่เป็นเจ้าของทรัพยากรพันธุกรรม อันเป็นการกระทำที่ถือว่าเป็น “โจรสลัดทางชีวภาพ” ซึ่งแนวทางในการแก้ปัญหา นั้น ควรแก้ไขความตกลงทริปส์มาตรา 27.3 (b) โดยการผนวกหลักการสิทธิเกษตรกรและสิทธิชุมชนท้องถิ่นซึ่งกล่าวถึงในอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของความตกลงทริปส์ ทำให้หลักการรับรองสิทธิชุมชนท้องถิ่น การคุ้มครองทรัพยากรชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นมีผลในทางกฎหมาย การนำทรัพยากรชีวภาพไปใช้ประโยชน์จึงต้องมีการบอกกล่าวล่วงหน้าและต้องมีการแบ่งปันผลประโยชน์อย่างเท่าเทียมและยุติธรรมให้แก่คนพื้นเมืองและชุมชนท้องถิ่น วิธีการดังกล่าวจะทำให้ประเทศพัฒนาแล้วที่ไม่ให้สัตยาบันแก่อนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพแต่เป็นสมาชิกความตกลงทริปส์อยู่ เช่น สหรัฐอเมริกา จะต้องปฏิบัติตามอย่างไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้